

ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ЗАНЯТЬ У ЗАКЛАДІ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

Оскільки заняття залишаються важливою складовою організованого навчання дошкільників, вважається за необхідне рекомендувати педагогам закладів дошкільної освіти дотримуватися розроблених вітчизняною дошкільною дидактикою і перевірених науковими дослідженнями, багаторічною практикою положень, які прокоментовані у програмах для ЗДО.

Навчання у формі занять зазвичай проводиться, починаючи з третього року життя, з поступовим нарощуванням їх кількості та тривалості. Слід зауважити, що індивідуальні і підгрупові ігри-заняття проводять уже на першому і другому роках життя дітей.

Для дітей віком від 1 до 3 років проводяться заняття тривалістю до 10 хв. Тривалість одного заняття:

у молодшій групі- не більше 15 хвилин;

у середній 20 хвилин;

у старшій - 25 хвилин

При цьому тривалість поточного заняття може бути дещо збільшена чи зменшена вихователем - залежно від коливань інтересу, бажань дітей складності завдань тощо. Розпочата на занятті навчально-пізнавальна діяльність дітей може мати продовження у повсякденному бутті, розгортатися далі у серії бесід, розмов з малюками, організованих і самостійних ігор, спостережень та в інших формах роботи.

Найбільш сприятливий час для залучення малюків до організованих занять, з огляду на закономірності у зміні працездатності, активності дитячого організму, на особливості перебігу уваги, процесів пам'яті й мислення дітей тощо, це період від 9-ї до 11-ї години ранку. З урахуванням конкретної ситуації окремі заняття можна переносити на другу половину дня (скажімо одне з 2-3-х планових занять у старшій групі, щоб не перевантажувати ранкові години й не затримувати вихід дітей на дену прогулянку).

Аби надати організованій навчально-пізнавальній діяльності планового характеру та узгодити її із загальним розпорядком дня, варто розробити для різних вікових груп орієнтовний тижневий розподіл занять - перелік занять з різних змістових напрямів дошкільної освіти.

ОРІЄНТОВНИЙ ТИЖНЕВИЙ РОЗПОДІЛ ЗАНЯТЬ

Слід навмисне уникати визначення «розклад занять», щоб не ототожнювати організоване навчання дошкільників із регламентованим поурочним шкільним навчанням. На відміну від сталого і, в цілому, непорушного розкладу уроків у школі, розпорядок занять у дошкільному закладі має бути мобільним, динамічним, гнучким, таким, який можна оперативно змінити, відкоригувати безпосередньо у ході освітнього процесу, якщо того потребуватимуть, наприклад:

- конкретні обставини, непередбачені педагогом наперед під час укладання календарного плану;
- тематика навчально-виховного блоку чи тема дня, яка розглядається у групі;
- зміна погодніх умов;
- заїзд у заклад артистів для показу лялькової вистави;
- святкування дня народження дитини тощо.

Наприклад, можлива така ситуація: діти захопилися творчим розповіданням, і вихователь не став переривати цей «політ фантазії», дозволив малюкам повніше реалізувати їхню мовленнєву активність, а відтак затримався із закінченням мовленнєвого заняття. Тож абсолютно виправданим буде перенести наступне заняття, скажімо, з малювання на другу половину дня чи й на наступний день, зважаючи на пріоритети намічених освітніх завдань, інші заплановані форми роботи, аби не порушувати цілісність системи освітніх впливів.

Вихователю варто керуватися принципом: «План - не догма, а керівництво до дії». Тому не слід боятися відійти від нього, вдатися до педагогічного експромту заради повнішого задоволення інтересів, потреб вихованців і забезпечення повноцінного проживання ними сьогодення, насиченого яскравими враженнями та різноманітною діяльністю. Однак, і зловживати змінами також не слід, щоб не перетворити освітній процес на хаос. Слід пам'ятати: будь-яка ситуативна зміна освітнього процесу педагогом потребує його високої майстерності, і варіанти таких змін мають бути підготовлені і продумані заздалегідь. Тоді вони матимуть розвивальний, виховний і навчальний ефект.

З огляду на це можна зробити висновок: під час укладання розпорядку занять і розроблення календарних планів необхідно передбачати можливі «накладки» у часі, в інтересах та уподобаннях дітей і продумувати певні шляхи оперативного виходу з таких прогнозованих ситуацій.

Орієнтовний тижневий розподіл занять може носити тимчасовий характер, оскільки педагоги можуть апробувати його і періодично вносити необхідні корективи, зміни до нього. Є за доцільне під час укладання орієнтовного розподілу занять на тиждень, як і раніше, дотримуватися вироблених дошкільною дидактикою правил, як-от:

- не планувати на початку і в кінці тижня занять, що потребують значних інтелектуальних зусиль і пов'язані з відчутними навантаженнями на дитячу увагу, пам'ять, мислення (мовленнєве спілкування, навчання елементів грамоти, математика (логіка) тощо);
- не планувати на понеділок та п'ятницю максимально можливої кількості занять на день;
- плануючи послідовність занять протягом дня, враховувати раціональне чергування фізичних і психічних, статичних і динамічних навантажень, різних видів діяльності тощо.

КЛАСИФІКАЦІЯ ЗАНЯТЬ

Сьогодні зорієнтуватися у розмаїтті видів занять з дошкільниками - завдання не з простих, тому що методичні посібники, публікації у фаховій періодичній пресі іноді містять різні трактування розподілу занять на типи, види, при цьому, на жаль, не даючи ґрунтовних роз'яснень щодо критеріїв пропонованих класифікацій і чітких характеристик типів і видів занять, що згадуються у них. Ось чому при з'ясуванні питання про класифікацію занять у дошкільному закладі варто спиратися на здобутки класичної вітчизняної педагогіки та розробок сучасних науковців.

Зокрема, стануть у пригоді фахові поради знаних теоретиків дошкільної освіти Наталії Гавриш, Катерини Крутій, Тамари Поніманської, Світлани Якименко та ін.

Педагог має добре орієнтуватися у видах занять, у критеріях, покладених в основу їх розподілу, щоб з максимальною доцільністю використовувати той вид заняття, який у повній мірі відповідав би поставленій меті, оптимально підбирати необхідні методи, прийоми засоби її реалізації.

ОСНОВНІ ВИДИ ЗАНЯТЬ

Інтегровані заняття - це форма навчально-виховної роботи, яка об'єднує блоки знань із різних галузей навколо однієї теми з метою інформаційного та емоційного збагачення сприймання, мислення, почуттів дітей, що дає змогу пізнавати їм певне явище з різних сторін, досягати цілісності знань дітей. Результатом системного впровадження таких занять у ДНЗ є формування системного мислення дошкільників, збудження уваги, позитивно-емоційного ставлення до процесу пізнання (Н. Гавриш).

Практика роботи показує, що інтегровані заняття більш цікавіші для дошкільників, оскільки допомагають вирішувати більшу кількість завдань, використати різні методи і прийоми, педагогічні та інформаційно-комунікаційні технології, інші засоби навчання. Це така організація навчального процесу в ЗДО, за якої неможлива неучасть кожної дитини в процесі пізнання та співнавчання. На інтегрованих заняттях акцент ставиться на самостійній пізнавальній діяльності дітей (а не заучуванні готових відповідей та висновків), створенні проблемних ситуацій з урахуванням вікових особливостей дітей та логіки навчального матеріалу.

Інтегровані заняття складніші за структурою, а тому потребують більш ретельної підготовки до них вихователя, аніж до предметного заняття. Інтегроване заняття - це заняття, яке спрямоване на закріплення матеріалу у різних видах діяльності дітей з якоюсь конкретною теми (наприклад, "Дикі

тварини", "Пори року", "Зима", "Ми - друзі", "Моє селище", "Геометричні фігури", "Моя Україна" тощо).

УМОВИ, НЕОБХІДНІ ДЛЯ ЕФЕКТИВНОГО ПРОВЕДЕННЯ ІНТЕГРОВАНИХ ЗАНЯТЬ:

- правильне визначення теми заняття,
- ретельний відбір програмового змісту та завдань,
- включення попереднього досвіду дітей у навчальний процес (використання методу апперцепції),
- продумане поєднання індивідуальних і групових форм роботи з дітьми,
- зміни видів діяльності дошкільників,
- використання інтерактивних методів навчання, активізація розумової діяльності дітей на всіх етапах заняття,
- наявність високих професійних якостей вихователя, що забезпечить творчу співпрацю та взаємодію,
- наявність змістовного ігрового предметно-розвивального середовища, багатоваріативного дидактичного матеріалу,
- обов'язкове врахування вікових та індивідуальних особливостей дітей, їх творчих здібностей.

За дидактичними цілями розрізняють такі види занять:

- на повідомлення нової інформації, формування нових знань і умінь;
- на закріплення знань і раніше отриманих умінь, систематизацію накопиченого досвіду;
- змішані - заняття, що поєднують повідомлення нових знань, формування нових умінь із повторенням, закріпленням, систематизацією і застосуванням набутих знань, умінь, навичок.

Тут ідеться про комплексну реалізацію саме дидактичних цілей, зумовлених певним етапом навчання:

- первинне ознайомлення з програмовим матеріалом чи його поглиблене вивчення;
- закріплення, розширення, уточнення, систематизація та узагальнення знань, автоматизація навичок.

Саме такого комплексного підходу до визначення дидактичних цілей потребують, наприклад, заняття з фізичної культури та музичного виховання, на яких планується подача нового та вже знайомого дітям програмового матеріалу у співвідношенні приблизно один до трьох, один до чотирьох.

Подібна комплексна реалізація дидактичних цілей може передбачатися й на інших предметних (односпрямованих) заняттях.

Цей вид занять слід відрізнити від комплексного за змістовою спрямованістю:

- **підсумково-контрольні заняття**, які можна проводити періодично в кінці певного часового періоду (кварталу, півріччя, року) або в кінці вивчення з малюками певної теми (при тематичному підході до планування й реалізації програмового змісту).

Їхня мета - оцінка розвивально-виховного ефекту організованого навчання, визначення проявів компетентності дітей у тих чи інших видах діяльності і сферах пізнання, про які свідчить наявність продемонстрованих дітьми інтересів, ставлень, базових особистісних якостей, знань, умінь, навичок.

Останнім часом значення підсумково-контрольних занять дещо недооцінюється. Вони почали втрачати популярність через домінування на них атмосфери перевірки, екзаменування, тестових вправ, які заважають дітям максимально самовиявлятися, почуватися і діяти природно. Щоб ці заняття досягали своєї дидактичної мети, вихователі мають зробити їх цікавими для дітей за змістом і формою.

Сучасна дидактика пропонує проводити підсумково-контрольні заняття з опорою на діяльнісний підхід, використовуючи широкий арсенал практичних методів, ігрових прийомів у ситуаціях сюрпризності, пошуку, вибору, експериментування. Їх можна проводити у формі ігор, вікторин, конкурсів, турнірів, брей-рингів тощо, які дають змогу дітям продемонструвати свої здобутки в розвитку і навчанні у процесі змістовної зайнятості, партнерської взаємодії й невимушеного спілкування.

Хочеться застерегти педагогів від перетворення підсумкових занять на шоу, коли форма підбиття підсумків організованого навчання не стільки засвідчує індивідуальні досягнення і дає простір для проявів інтелектуальної, пізнавальної, рухової, мовленнєвої активності дітей, скільки носить показово-розважальний характер та проводиться за складеним заздалегідь сценарієм після серії репетицій.

ЗА СПОСОБОМ ОРГАНІЗАЦІЇ ДІТЕЙ ЗАНЯТТЯ БУВАЮТЬ:

- **фронтальні** (загальногрупові, колективні), що проводяться одразу з усією групою дітей;
- **підгрупові** (в окремих методичних джерелах їх називають груповими), для яких організують по 8-15 дітей, розділяючи групу на дві підгрупи. Підгрупи слід формувати за психологічним віком, орієнтуючись на інтереси, ситуативні бажання, здібності, інші суб'єктивні й об'єктивні чинники;
- **індивідуально-підгрупові** (або індивідуально-групові), на яких об'єднують по 4 - 8 дітей, чим забезпечують можливість здійснення диференційованого й індивідуального підходів;
- **індивідуальні**, які проводяться і з окремими дітьми, і з маленькими підгрупами по 2 - 4 осіб, якщо ці діти потребують індивідуальної навчально-розвивальної роботи однакової чи подібної спрямованості.

За рекомендаціями доктора психологічних наук Віри Кузьменко, індивідуальних занять з різних змістових напрямів потребують:

- діти раннього віку;
- новачки у групах в період адаптації;
- діти після довготривалої відсутності в дитячому садку;
- ті, хто відрізняється низькою працездатністю чи уповільненим сприйманням;
- мають вади психічного чи фізичного розвитку;
- педагогічно занедбані діти.

На думку науковців, з обдарованими дітьми також слід проводити

індивідуальні заняття, адже часто їхній потенціал педагога просто використовують для показових виступів і звітів, а працюють над його розвитком недостатньо.

За специфікою поєднання і використання методів, прийомів, засобів навчання можна виділити такі види занять:

комбіновані;
ігрові;
сюжетно-ігрові;
домінантні.

Для проведення **комбінованого заняття** застосовують певну комбінацію наочних, словесних, практичних методів і прийомів, різних засобів навчання - вправ, ігор, предметно-іграшкової, ілюстративної наочності, літературних, музичних творів тощо - залежно від віку вихованців, поставлених дидактичних, розвивальних, виховних цілей, змістового наповнення конкретного заняття із конкретною групою/підгрупою дітей. Такий характер можуть мати заняття з різних розділів програми.

На **ігрових заняттях** весь комплекс освітніх завдань розв'язують за допомогою спеціально підібраних ігор (дидактичних, рухливих, елементів ігор-театралізацій, конструкторсько-будівельних тощо) чи ігрових вправ, які можуть бути об'єднані спільною темою чи сюжетною лінією. Послідовність ігор визначається їхнім змістом та певними методичними закономірностями побудови того чи того заняття з пізнавального, фізичного, мовленнєвого, соціально-морального розвитку тощо.

Сюжетно-ігрові (сюжетні) заняття відрізняються від інших насиченістю ігровими ситуаціями, сюрпризними моментами, імітаціями та іншими ігровими прийомами подачі, закріплення, узагальнення програмового матеріалу. При цьому всі заплановані види роботи з дітьми підпорядковуються єдиному сюжету. В основу сюжету можуть бути покладені улюблені літературні твори, дитячі кіно- і мультфільми, реальні й вигадані ситуації дитячого буття. Дуже цікаво проходять такі заняття з фізичного, художньо-естетичного, пізнавального, мовленнєвого розвитку тощо.

Домінантне заняття будують на основі комбінованого або змішаного, коли вихователь приділяє більшу увагу якомусь питанню, проблемі, розділу, тобто робить акцент тільки на одному виді діяльності з дітьми (цей вид домінує). Інші види діяльності виступають як допоміжні. Домінанта - з італійської, буквально «панівний», тобто домінуюча ідея, головна ознака чого-небудь. На таких заняттях можуть домінувати також певні засоби розвитку, навчання і виховання. Домінантні заняття можуть мати і свій сюжет.

Домінантним можна вважати, скажімо, таке музичне заняття, де переважає слухання музики, або таке мовленнєве заняття, на якому домінуючим завданням є розвиток зв'язного мовлення, а супутніми - лексичні й граматичні завдання. Деякі пізнавальні заняття можна проводити

з домінуючим застосуванням дидактичних матеріалів (домінуючий засіб) чи домінуванням методу, наприклад, експериментування, спостереження тощо.

Перехід системи освіти від знаннєвої парадигми до діяльнісної потребує зміни професійної позиції педагога під час організації занять, а саме - варто змінити пряме передавання (трансляцію) знань дорослими та репродукцію їх дітьми на організацію пізнавальної діяльності дітей, розвиток їхньої пізнавальної активності, підвищення розумової працездатності. Крім того, організовуючи заняття, слід забезпечити пріоритетність принципу активності, який розширює ступені свободи дошкільника, актуалізує необхідність співвіднесення педагогом змісту і форми подання нової інформації з життєвим досвідом, суб'єктивною позицією дитини.

Багато наших науковців відкидають, або ж частково відкидають, заняття як основну форму навчання дошкільників, пропагуючи інші не менш результативні форми роботи з дітьми. При цьому радять ширше організовувати «заняття» не як форму навчальної роботи, а як зайнятість дитини протягом реального не надмірно регламентованого часу з наданням пріоритетів спілкуванню, обговоренню, спостереженню, дослідницькій та пошуковій діяльності тощо.

В свою чергу, О. Богінч не відкидає важливості занять у дошкільному закладі і розкриває наступну послідовність формування у дошкільників системи цінностей, це:

- оволодіння дитиною певною системою знань, умінь і навичок на заняттях та в повсякденному житті;
- емоційно-позитивне прийняття дитиною здобутих нею знань, умінь і навичок;
- формування власних переконань дитиною та практична реалізація здобутих нею знань, умінь і навичок у процесі своєї життєдіяльності.

На заняттях з розвитку мовлення вихователь проводить цілеспрямовану лінгвістичну підготовку дітей до навчання в школі, комплексно формує мовленнєві вміння й навички, збагачує словник дітей. Тож заняття різних видів і типів є провідною формою навчання дітей рідної мови то розвитку мовлення (А.М. Богуш).

КЛАСИФІКАЦІЯ МОВЛЕННЄВИХ ЗАНЯТЬ (А.М. БОГУШ)

За способом організації:

- індивідуальні, на яких об'єднують дітей одного рівня мовленнєвого розвитку (1-4 дитини);
- індивідуально-групові (4-8 осіб);
- групові (до 15 осіб);
- фронтальні (загальногрупові) - з усіма дітьми вікової групи.

ЗА СПРЯМОВАНІСТЮ:

тематичні (або спеціальні), спрямовані на розв'язання одного мовленнєвого завдання (розвиток словника, формування граматично

правильного мовлення, формування звукової культури мовлення чи зв'язного мовлення);

комплексні, у процесі яких комплексно реалізують три мовленнєвих завдання (наприклад: розвиток зв'язного мовлення, формування звукової культури, граматично правильного мовлення);

контрольні, які планують і проводять в усіх вікових групах з метою перевірки мовленнєвих навичок і вмінь дітей протягом кварталу (півріччя), що дає змогу вихователю вчасно коригувати індивідуальну мовленнєву роботу з дітьми;

інтегровані - ефективний засіб для закріплення набутих дітьми мовленнєвих умінь та навичок і збагачення пізнавального досвіду з метою більш повного і глибокого розкриття теми, успішного розв'язання мовленнєвих та розумових завдань з різних розділів програми. Інтегровані заняття можна проводити, починаючи з I молодшої групи (А.М. Богуш).

К. Крутій «Нині, на жаль, заняття часто перетворюється на дидактичний каламбур - веселу, дотепну гру, після якої мало що залишається в головах, душах і серцях дітей. Водночас відмова від занять як основної форми навчання в дошкільному закладі й використання лише ігрових форм роботи негативно позначається на розвитку дітей і підготовці їх до школи». Разом з освітніми технологіями сьогодні значно розширилося термінологічне поле дошкільної дидактики. Одним з найуживаніших термінів упродовж двох останніх років на теренах Інтернету є «педагогічний дизайн». Найпростіше визначення педагогічного дизайну - системний підхід до побудови навчального процесу.

Педагогічний дизайн сьогодні - це напрям педагогічної науки, пов'язаний з розробленням і вивченням ситуацій, умов, конспектів, сценаріїв і об'єктів, що забезпечують успішне навчання. К. Крутій у своїй статті «Термінологічне поле дошкільної дидактики: дизайн, сценарій чи все-таки конспект заняття?» замість терміну «конспект заняття» пропонує вживати більш сучасну термінологію - «педагогічний дизайн заняття».

Педагогічний дизайн заняття - це спланований систематичний процес, що передбачає реалізацію таких чотирьох компонентів:

- предметно-просторового (створення сприятливих і комфортних для розвитку кожної дитини умов у груповій кімнаті чи залі; естетичний і привабливий розвивальний демонстраційний і роздавальний дидактичний матеріал; сучасні технічні засоби навчання; символічна атрибутика);

- **пізнавально-діяльнісного** (забезпечення мотивації пізнавальної діяльності дітей; використання активних методів і прийомів залучення дітей до різних видів діяльності; гнучкість і розвивальний характер програмових завдань);

- **соціально-особистісного** (дотримання принципу розвитку партнерської взаємодії з дітьми; доступність презентації вихователем навчального матеріалу; забезпечення певного психологічного клімату);
- **рефлексивно-творчого** (забезпечення позитивної установки на творчу діяльність дітей і взаємодію; рефлексія (самоаналіз) особистих досягнень дітей; якісна результативність заняття).

АЛГОРИТМ ПРОВЕДЕННЯ ІНТЕГРОВАНОГО ЗАНЯТТЯ

(ПЕДАГОГІЧНИЙ ДИЗАЙН ЗАНЯТТЯ):

Тема заняття (інтегроване заняття має обов'язково конкретну тему).

- ❖ Види діяльності (розділи програми, освітні лінії), які інтегруються (тема проводиться через 3-4 і більше видів діяльності чи розділів програми).
- ❖ Програмові завдання (складаються для кожного виду діяльності чи розділу програми окремо).
- ❖ Матеріал, його доцільність (демонстраційний матеріал поступається індивідуально-диференційованому).
- ❖ Створення "ситуацій успіху". Чітка мотивація всіх видів діяльності дітей. Наявність сюрпризних моментів.
- ❖ Методи і прийоми розвивального навчання, спрямовані на закріплення, узагальнення та систематизацію матеріалу навколо теми заняття: методи ТРВЗ; проблемні, творчі запитання і завдання; інтерактивні методи (діалог, дискусія, бесіда-полілог, "мозкова атака", робота в парах, мікрогрупах, групах тощо); дослідницько-пошукова діяльність; ігрові методи та прийоми (розвивальні дидактичні ігри та вправи, ребуси, ломиголовки, схеми, моделі, театралізовані ігри); художнє слово, казки з логічними завданнями та ін.
- ❖ Здійснення індивідуального та диференційованого підходу. Забезпечення права вибору кожній дитині.
- ❖ Реалізація принципів особистісно орієнтованого підходу (демократизація, гуманізація, національна спрямованість навчально-пізнавальної діяльності).
- ❖ Зміна видів діяльності дітей. Доцільність розташування дітей та розвивального матеріалу.
- ❖ Перевірка виконання кожного завдання. Прийоми заохочення дітей. Залучення до самооцінки та самоконтролю.
- ❖ Емоційне забарвлення заняття. Прийоми підтримки інтересу дітей. Стиль спілкування з дітьми. Забезпечення психологічного комфорту.
- ❖ Закінчення заняття. Прийоми, спрямовані на узагальнення та систематизацію матеріалу.
- ❖ Тривалість заняття та його окремих частин (тривалість інтегрованого заняття може бути подовженою). Темп заняття.
- ❖ Результативність заняття. Рівень виконання програмових завдань, формування життєвої компетенції кожної дитини.
- ❖ Дотримання санітарно-гігієнічних вимог.